

Sygn. akt III KK 545/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 lipca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Waldemar Płóciennik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Eugeniusz Wildowicz

SSN Włodzimierz Wróbel

Protokolant Dagmara Szczepańska-Maciejewska

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Roberta Tarsalewskiego

w sprawie J. H., G. K., D. H., B. K., B. H. i W. H.

w przedmiocie zadośćuczynienia

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 8 lipca 2020 r.,

kasacji Prokuratora Generalnego - na korzyść

od wyroku Sądu Okręgowego w G.

z dnia 6 stycznia 2009 r., sygn. akt XI Ko (...) -On,

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania.**

UZASADNIENIE

J. K., J. T. G., P. Z., R. J. i T. J. H. byli podejrzani o to, że w okresie od 13 grudnia 1981 r. w G., G. i S., działając wspólnie, przy czym T. H. mając ograniczoną w stopniu znacznym zdolność rozpoznania znaczenia czynu i pokierowania swoim postępowaniem, jako członkowie byłego Niezależnego

Samorządnego Związku Zawodowego „S.”, wbrew zakazom wynikającym z wprowadzenia przez Radę Państwa z dnia 13 grudnia 1981 r. na całym terytorium PRL stanu wojennego, a następnie rozwiązaniu tego związku, kontynuowali działalność związkową przez zorganizowanie i kierowanie tak zwaną II Krajową Komisją NSZZ „S.”, której istnienie, ustrój i cel miały pozostać tajemnicą wobec organów państwowych, tj. o czyn z art. 46 ust. 1 dekretu o stanie wojennym w zb. z art. 278 § 2 i 3 k.k. w zw. z art. 10 § 2 k.k., a w odniesieniu do T. H. w zw. z art. 25 § 2 k.k.

Postanowieniem z dnia 16 listopada 1983 r., w sprawie o sygn. akt IV Ko (...) Sąd Rejonowy w G., na podstawie art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 21 lipca 1983 r. o amnestii umorzył postępowanie karne m.in. w odniesieniu do T. H.

Orzeczenie to zaskarżone zostało rewizją nadzwyczajną wniesioną przez Prokuratora Generalnego, w której zarzucono obrazę prawa materialnego przez błędne uznanie, iż działania podejrzanych wypełniały znamiona zarzucanych im przestępstw.

Postanowieniem z dnia 29 kwietnia 1994 r. w sprawie III KRN 472/93, Sąd Najwyższy uchylił zaskarżone postanowienie i na podstawie art. 11 pkt 1 k.p.k. z 1969 r. umorzył postępowanie, a kosztami obciążył Skarb Państwa. W uzasadnieniu orzeczenia wskazano, że podejrzani nie dopuścili się zarzucanych im przestępstw, ponieważ działalność podejrzanych w ramach „tzw. II Komisji Krajowej (...)” nie miała charakteru statutowej działalności związkowej”, a nadto ich zachowanie nie stanowiło także przestępstwa z art. 278 k.k. z 1969 r.

Pismem z dnia 28 października 1992 r., które uzupełniono pismem z dnia 10 kwietnia 1995 r., żona zmarłego T. H. – J. H., wystąpiła do Sądu Wojewódzkiego w G. o zasądzenie na jej rzecz od Skarbu Państwa 44.440 zł tytułem odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie jej męża, który w opisywanej wcześniej sprawie był tymczasowo aresztowany w okresie od 24 stycznia 1983 r. do dnia 23 lipca 1983 r. Postanowieniem z dnia 24 maja 1995 r., sygn. akt IV Ko (...), Sąd Wojewódzki w G. oddalił wniosek stwierdzając, że nie zaistniała żadna z przesłanek zasądzenia odszkodowania, wynikająca z treści art. 490 § 1 k.p.k. z 1969 r.

W dniu 13 października 2008 r. do Sądu Okręgowego w G. wpłynął wniosek pełnomocnika J. H. oraz dzieci T. H. : G. K., D. H., B. K., B. H. i W. H. o zasądzenie

od Skarbu Państwa na rzecz J. H. 12.500 zł z ustawowymi odsetkami od dnia uprawomocnienia się orzeczenia i po 2.500 zł na rzecz każdego z dzieci T. H., także z ustawowymi odsetkami od dnia uprawomocnienia się orzeczenia. Z uzasadnienia wniosku wynika, że roszczenia oparte są na przepisach art. 8 oraz 11 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, w brzmieniu obowiązującym od dnia 18 listopada 2007 r. Wyrokiem z dnia 6 stycznia 2009 r., sygn. akt XI Ko (...)–On, oddalił wniosek. W uzasadnieniu orzeczenia wskazano, że przepis art. 8 „ustawy lutowej” nie może mieć w rozważanej sprawie zastosowania, ponieważ zachowanie T. H. nie było przestępstwem, co wynika z przywołanego wcześniej orzeczenia Sądu Najwyższego, zatem nie doszło do ustalenia, że wobec wymienionego stosowane były represje za czyny związane z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Sąd podkreślił, że chodzi tu o czyny, które zaistniały i wyczerpywały znamiona ówczesnie obowiązujących przepisów karnych.

Wyrok ten nie został zaskarżony przez strony postępowania.

Kasację od całości orzeczenia Sądu Okręgowego w G. wniósł na korzyść wnioskodawców Prokurator Generalny, który – powołując się na przepisy art. 523 § 1, 526 § 1 i 537 § 1 i 2 k.p.k. – zarzucił „rażące i mające istotny wpływ na treść wyroku naruszenie przepisów prawa procesowego i materialnego, a mianowicie art. 552 § 1 i 2 k.p.k. i art. 552 § 4 k.p.k. oraz art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. w zw. z art. 11 ust. 1 w zw. z art. 8 ust. 1 i art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149, ze zm.), poprzez przyjęcie błędnego poglądu prawnego, że osobom uprawnionym po zmarłym T. H., który był represjonowany w związku z wprowadzeniem w dniu 13 grudnia 1981 r. w Polsce stanu wojennego i wobec którego zaistniały warunki przewidziane w art. 1 ust. 1 cyt. ustawy do uznania za nieważne, nie przysługuje zadośćuczynienie na podstawie wskazanych przepisów ustawy rehabilitacyjnej, albowiem zarzucony T. H. czyn, zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 1994 r., sygn. III KRN 472/93, umarzającym postępowanie karne wobec wymienionego na podstawie art. 11 § 1 k.p.k. z 1969 r., za który został on

beprawnie tymczasowo aresztowany za swoją działalność mogącą być uznana za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, z którego to tytułu nie zostało prawomocnie zasądzone na rzecz uprawnionych odszkodowanie i zadośćuczynienie, również postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w G. z dnia 24 maja 1995 r., sygn. IV Ko (...), nie stanowił przestępstwa w świetle obowiązującego wówczas prawa i że są to przepisy *lex specialis* w stosunku do naruszonych przepisów rozdziału 58 Kodeksu postępowania karnego, jakie w tej sprawie powinny w tej sprawie powinny mieć wyłącznie zastosowanie, w sytuacji, gdy celem nowelizacji ustawy rehabilitacyjnej z dnia 19 września 2007 r. (Dz. U. z 2007 r., Nr 191, poz. 1372), która weszła w życie w dniu 18 listopada 2007 r., było umożliwienie uzyskania realnej finansowej rekompensaty przez każdą osobą represjonowaną, która dotychczas jej nie otrzymała, w tym, wobec których umorzono postępowanie karne na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k., a w konsekwencji, przy prawidłowej ocenie przesłanek z art. 11 ust. 1 powyższej ustawy powinna mieć ona zastosowanie w niniejszej sprawie". W konsekwencji tego zarzutu skarżący wniósł o uchylenie zaskarżanego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w G. do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja zasługuje na uwzględnienie, ponieważ podniesiony w niej zarzut jest trafny.

Na wstępie przypomnieć należy treść, istotnych z punktu widzenia zarzutu kasacyjnego i zaskarżonego orzeczenia, przepisów ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (tekst jednolity: Dz. U. 2018, poz. 2099 ze zm. – dalej ustawa lutowa) w brzmieniu obowiązującym w dniu orzekania przez Sąd Okręgowy w G..

Przepis art. 8 ust. 1 stanowi, że osobie, wobec której stwierdzono nieważność orzeczenia albo wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w dniu 13 grudnia 1981 r. w Polsce stanu wojennego, przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wynikłe z wydania lub wykonania orzeczenia albo decyzji. W razie śmierci tej osoby uprawnienie to przechodzi na małżonka, dzieci i rodziców. Z

art. 1 ust. 1 ustawy lutowej wynika natomiast, że uznaje się za nieważne orzeczenia wydane przez polskie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub przez organy pozasądowe w okresie od rozpoczęcia ich działalności na ziemiach polskich, poczynając od 1 stycznia 1944 r. do 31 grudnia 1989 r., jeżeli czyn zarzucony lub przypisany był związany z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego albo orzeczenie wydano z powodu takiej działalności, jak również orzeczenia wydane za opór przeciwko kolektywizacji wsi oraz obowiązkowym dostawom. Wreszcie, art. 11 ust. 1 stanowi, że przepisy art. 8, 9 i 10 ustawy lutowej mają odpowiednie zastosowanie również wobec osób, co do których zachodzą przesłanki do stwierdzenia nieważności orzeczenia, jeżeli oskarżonego uniewinniono lub postępowanie umorzono z powodów, o których mowa w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 Kodeksu postępowania karnego, i nie zostało prawomocnie zasądzone odszkodowanie i zadośćuczynienie, a osoby te były zatrzymane lub tymczasowo aresztowane, przy czym roszczenia o odszkodowanie i zadośćuczynienie nie przedawniają się. Z ostatniego z wymienionych przepisów wynika zatem, że w oparciu o tę podstawę prawną odszkodowanie i zadośćuczynienie może uzyskać osoba, wobec której:

- w okresie od 1 stycznia 1944 r. do 31 grudnia 1989 r. zapadło orzeczenie o uniewinnieniu lub umorzeniu postępowania z powodów, o których mowa w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k., jeżeli zarzucany jej czyn był związany z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, albo orzeczenie wydano z powodu takiej działalności,
- w sprawie zastosowano zatrzymanie lub tymczasowe aresztowanie,
- nie zapadło prawomocne orzeczenie o zasądzeniu odszkodowania i zadośćuczynienia.

Przepisy art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. są odpowiednikiem regulacji zawartej w art. 11 pkt 1 k.p.k. z 1969 r. stanowiącej, że nie wszczyna się postępowania, a wszczęte umarza, gdy czynu nie popełniono albo czyn nie zawiera ustawowych znamion czynu zabronionego oraz gdy ustawa uznaje, że sprawca nie popełnia przestępstwa. Przypomnieć należy, że postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 1994 r. uchylające zaskarżone rewizją nadzwyczajną orzeczenie i umarzające postępowanie w sprawie, znalazło swoje oparcie właśnie w przepisie

art. 11 pkt 1 k.p.k. z 1969 r. Z wywodów tego orzeczenia wynika, co trafnie dostrzeżono w uzasadnieniu zaskarżonego kasacją wyroku, że podstawą umorzenia postępowania było stwierdzenie, że działania podejmowane przez T. H. nie stanowiły przestępstwa. Jednak wniosek Sądu Okręgowego, że powyższa okoliczność wyłącza możliwość dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia na podstawie ustawy lutowej jest błędny i sprzeczny z przytoczonymi regulacjami. W szczególności nie sposób zaakceptować stanowiska, że wyłączną podstawą zastosowania ustawy lutowej jest ustalenie, że do represjonowania doszło za czyny, które zaistniały i wyczerpywały znamiona ówczesnie obowiązujących przepisów karnych. Jest prawdą, że przepis art. 11 ust. 1 ustawy lutowej stanowi, że art. 8 tej ustawy ma odpowiednie zastosowanie wobec osób, co do których zachodzą przesłanki do stwierdzenia nieważności orzeczenia, nie oznacza to jednak, że w każdym wypadku chodzi o czyny, które wyczerpywały znamiona obowiązujących wówczas przepisów karnych. Sąd Okręgowy nie dostrzegł, że:

- w przepisie art. 1 ust. 1 ustawy lutowej wskazano, że za nieważne uznaje się orzeczenia, które m.in. wydane zostały z powodu działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego,
- utrzymywanie, że warunkiem dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia jest stwierdzenie popełnienia czynu realizującego znamiona ustawy karnej, pozostaje w oczywistej sprzeczności z art. 11 ust. 1 ustawy lutowej, w którym przewidziano możliwość dochodzenia tych roszczeń również w wypadku umorzenia postępowania ze względu na to, że czynu nie popełniono albo czyn ten nie zawiera ustawowych znamion czynu zabronionego (zaakceptowanie stanowiska Sądu prowadziłoby w konsekwencji do wniosku, że omawiany przepis jest zbędny, co z oczywistych względów wyklucza taki sposób rozumowania).

W motywacyjnej części zaskarżonego kasacją orzeczenia powyższe przesłanki zostały całkowicie pominięte. W szczególności Sąd Okręgowy nie poczynił żadnych ustaleń związanych z kwestią represjonowania T. H. z powodu prowadzonej przez niego działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Nie zbadał też, czy prowadzone przeciwko niemu postępowanie, stosowanie tymczasowego aresztowania, a następne umorzenie postępowania na mocy amnestii były konsekwencją takiej działalności niepodległościowej i czy, w

związku z tym, stosownie do art. 11 ust. 1 w zw. z art. 1 ust. 1 ustawy lutowej, istniały przesłanki do stwierdzenia nieważności orzeczenia, mimo umorzenia postępowania na podstawie art. 11 § pkt 1 k.p.k. z 1969 r. Ewentualne pozytywne rozstrzygnięcie winno doprowadzić Sąd do rozważenia zasadności wniosku w przedmiocie zasądzenia odszkodowania i zadośćuczynienia. Warto w tym miejscu podkreślić, że stosownie do art. 11 ust. 1 w zw. z art. 8 ustawy lutowej odszkodowanie i zadośćuczynienie przysługuje, o ile wcześniej nie zostało prawomocnie zasądzone. W świetle tego przepisu nie ma znaczenia fakt, że przed Sądem Wojewódzkim w G. toczyło się już w sprawie IV Ko (...) postępowanie o odszkodowanie i zadośćuczynienie „za niesłuszne skazanie T. H. ”, skoro postanowieniem z dnia 24 maja 1995 r. wniosek J.H. został oddalony, nie zaistniała więc przeszkoda wynikająca z art. 11 ust. 1 ustawy lutowej (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 lutego 2012 r., III KK 253/11, OSNKW 2012, z. 9, poz. 90 i z dnia 23 stycznia 2019 r., V KK 111/18, OSNK 2019, z. 3, poz. 18).

W następstwie powyższych rozważań należało uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę Sądowi Okręgowemu w G. do ponownego rozpoznania. W toku ponowionego postępowania Sąd ten będzie zobowiązany do respektowania poczynionych zapatrywań prawnych (art. 442 § 3 k.p.k. w zw. z art. 518 k.p.k.) oraz obowiązującego prawa.